Роберові Пеншону

Дядько Буатель, Антуан, виконував у нашій окрузі най-бруднішу роботу. Щоразу, як треба було вивезти з нужника, прибрати купи гною, помийну яму, прочистити риштак чи якусь брудну діру, кликали його.

Він приходив зі знаряддям золотаря в закаляних у гній черевиках і брався до роботи, без кінця нарікаючи на своє ремесло. Коли ж його запитували, чому він став до цієї гидкої роботи, він відповідав з покорою:

— Ради дітей, Їй-Богу, треба ж їх годувати! А це най-вигідніше.

Справді, в нього було чотирнадцятеро дітей. Коли його питали, як його діти, він відповідав байдуже:

— Дома тільки восьмеро. Один у солдатах, а п’ятеро одружені.

А коли хотіли дізнатись, чи добре вони поженились, Буатель відповідав жваво:

— Я їм не перечив. Я їх зовсім не силував. Вони попарувались, як хотіли. Не треба перечити голосові серця, бо з того виходить лихо. Якщо з мене зробився отакий нечупара, то це тому, що батьки пішли мені насупроти. Якби не це, з мене був би робітник, не гірший за інших.

Ось як сталося, що батьки пішли йому насупроти.

Він був тоді солдатом і відбував службу в Гаврі, не дурніший і не тямущіший за інших, проте трохи простацької вдачі. Найбільшою розвагою його у вільні години було ходити набережною, де збиралися продавці птахів. Коли сам, коли з земляками він повільно прогулювався

перед клітками, де рябіли зелені, жовтоголові папуги з Амазонки, сірі, червоноголові сенегальські папуги, величезні ара з барвистими перами, чубчиками й китицями, схожі на оранжерейні рослини; всілякі папужки, що їх, здавалось, сам Бог розмалював з копіткою дбайливістю мініатюриста, та інші малесенькі стрибучі пташенятка, червоні, жовті, сині й строкаті; їхні крики зливалися із гомоном гавані, домішуючись до людського гамору, гуркоту розвантажуваних кораблів, стуку коліс, буйного, гострого, верескливого, оглушливого шуму далеких заморських лісів.

Витріщивши очі, роззявивши рота, Буатель спинявся, сміючись і скалячи зуби на какаду, що й собі кивали білими чи жовтими чубками, побачивши його яскраво-червоні штани та блискучу мідну пряжку на поясі. Коли йому траплявся папуга, що вмів говорити, він починав питати його, і якщо птах був у гуморі й пащекував із ним, у нього аж до вечора було легко й весело на душі. Лупаючи очима на мавп, він реготав, аж падав; він не уявляв собі більшої пишноти для багача, ніж держати вдома таких звірят, як кішок чи собак. Оця пристрасть, пристрасть до чужеземно-го була в нього в крові, як в інших нахил до полювання, медицини чи священства. Тільки-но розчинялися двері казарми, він не міг стриматись, щоб знову не звернути на пристань, немов його тягло туди якоюсь силою.

Одного разу, завмерши від захвату перед величезним ара, що надимав пір’я, схилявся, випростувався, наче бив чолом перед королем папуг, Буатель раптом побачив, як одчинились двері кав’ярні поруч з пташиною крамничкою і з’явилась молода негритянка, пов’язана червоною хусткою, — вона вимітала на вулицю корки й пісок.

Відразу ж його увага поділилась між птахом і жінкою, і він сам не міг би сказати, хто з них викликав у ньому більший захват і подив.

Негритянка, підмівши сміття, звела очі, та так і застигла, також засліплена солдатським мундиром. Вона стояла перед Буателем, усе тримаючи в руках віника, немовби ставши на чати, тим часом як ара й

далі бив чолом. Та за кілька хвилин солдат зніяковів від такої уваги й повільно відійшов, щоб не показати, ніби він тікає.

Незабаром він вернувся туди. Майже щодня він проходив перед сКолоніальною кав’ярнею" і бачив крізь шибки, як чорношкіра служниця подавала портовим матросам пиво й горілку. Часто, побачивши його, вона виходила надвір; вони ще не перемовилися й двома словами, а вже почади всміхатись одне до одного, як знайомі, і серце Буателя раділо, коли між темно-червоних губів дівчини раптом світився блискучий разок зубів. Нарешті він наважився зайти до кав’ярні й був дуже здивований, почувши, що вона розмовляє французькою мовою, як і всі. Пляшка лимонаду, з якої й вона випила склянку, лишилась для солдата незабутнім приємним спогадом; згодом він звик заходити в цей портовий шинок і смакувати всі солодкі напої, наскільки дозволяла кишеня.

Бачити, як чорна рука маленької служниці наливає щось йому в склянку, а зуби її сміються і ясніють більш ніж очі,— було для нього святом, щастям, про яке він безпрес-тану думав. На третій місяць знайомства вони стали добрими друзями, й Буатель, на свій подив, дізнався, що погляди цієї негритянки в усьому подібні до добрих правил порядних дівчат його батьківщини, що вона любить роботу, поважає ощадливість, релігію й добру поведінку; вона стала йому ще дорожча, й він так закохався, що надумав одружитися з нею.

Він признався їй у своєму намірі, і вона затанцювала з радості. Вона мала трохи грошенят, залишених їй продавщицею устриць, що підібрала її шестирічною дитиною на набережній Гавра, де її висадив якийсь американський капітан. Цей капітан знайшов її в трюмі свого пароплава серед бавовни — через кілька годин після відплиття з Нью-Йорка. Прийшовши до Гавра, він покинув на догляд розчуленої перекупки Маленьку чорну істоту, сховану на борту його судна невідомо ким і як. Коли перекупка померла, молода негритянка стала за служницю в "Колоніальній кав’ярні".

Антуан Буатель додав:

— Ми поберемося, якщо батьки не заперечать. Ніколи, слухай-но, ніколи я не піду проти їхньої волі, ніколи! Я скажу їм слівце, як тільки навідаюсь додому.

Наступного тижня, одержавши відпустку на одну добу, він поїхав до батьків, на їхню невеличку ферму в Туртеві-лі, біля Івто.

Дочекавшись кінця обіду, тієї хвилини, коли кава, підігріта горілкою, розкриє серця, Антуан сповістив батьків, що знайшов собі дівчину до йуші, ну таку до душі, що кращої на всьому світі не знайдеш.-

Старі відразу насторожилися й почали випитувати. Він нічого від них не приховав, крім кольору її шкіри.

Вона служниця, майна в неї небагато, зате дівчина вона роботяща, ощадлива, охайна, доброї поведінки й розважлива. Такі речі цінуються більше, ніж гроші в руках поганої

господині. До того ж їй залишила трохи грошенят жінка, яка її виховувала, чимало-таки грошенят, цілий посаг, півтори тисячі франків в ощадній касі. Переможені цими доказами, покладаючись цілком на його вибір, батьки почали вже поступатись, але тут він підійшов до уразливого питання. Трохи вимушено сміючись, він сказав:

— Тільки от одне, що може вас відштовхнути. Вона ніяк не біла.

Старі не зрозуміли, і з багатьма пересторогами, щоб не дуже їх настрахати, він пояснив, що вона чорношкіра, точнісінько така, як на лубочних малюнках.

Тоді вони стривожились, зніяковіли, злякались, немов він пропонував їм спілку з дияволом.

Мати сказала:

— Чорна? Де ж у неї чорне? Невже геть уся чорна?

Він відповів:

— Авжеж, уся; ти ж бо вся біла!

Батько й собі промовив:

— Чорна? Що ж вона чорна, як казан?

Син відповів:

— Та ні, трошки світліша! Вона чорна, але не така, щоб було гидко. Адже ряса в панотця чорна, а чим вона гірша за стихар, хоч він і білий.

Батько сказав:

— А є там чорніші від неї, в тій стороні?

Син переконано гукнув:

— Авжеж!

Але старий похитав головою:

— Мабуть, гидко?

А син:

— Нітрохи не гидко, бо до цього відразу звикаєш.

Мати доскіпувалась:

— А білизну ж вона дуже бруднить, така шкіра?

— Та не більш, ніж твоя, бо ж такий колір у неї природний.

І от після довгих розпитів умовились нарешті, що батьки, перш ніж вирішувати, побачать дівчину. Через два місяці скінчиться його служба, він привезе її додому, тут вони роздивляться її як слід і обговорять, чи не дуже вона темна, щоб увійти в родину Буателів.

Антуан оповістив, що в неділю, двадцять другого травня, в день його звільнення, він приїде в Туртевіль разом із своєю приятелькою.

Для цієї подорожі до батьків свого залицяльника вона вдягла найкраще й найпоказніше вбрання, де переважало жовте, червоне й синє; здавалось, її прибрано прапорами на честь національного свята.

На вокзалі при від'їзді з Гавра всі витріщали на неї очі, і Буатель пишався, що веде під руку особу, яка привертає загальну увагу. Коли ж вона вмостилась біля нього в вагоні третього класу, то викликала такий подив у селян, що в сусідніх купе люди злазили на лавки, щоб поглянути на неї поверх дерев’яних перебірок, які розділяли вагон. Побачивши її, одна дитина з переляку закричала, а друга заховала обличчя в материній спідниці.

Проте все йшло добре аж до приїзду на останню станцію. Та ось поїзд стишив хід, наближаючись до/ Івто. Антуан став зле себе почувати, немов під час огляду, коли він не знав статуту. Вихилившись у вікно, він здалека ще впізнав батька, що тримав за вуздечку запряженого в візок коня, а біля самої станційної огорожі побачив і матір.

Він зійшов перший, подав руку своїй приятельці й, гордо випроставшись, немовби супроводив генерала, повів її до батьків.

Мати, побачивши сина в товаристві цієї чорної й строкато вичепуреної дами, так сторопіла, що рота не могла розкрити, а батько насилу стримав коня, що схарапудився чи то від паровоза, чи то від негритянки. Але Антуан, охоплений щирою радістю від того, що бачить своїх стареньких, кинувся їм назустріч, поцілувався з матір'ю, цмокнув батька, не звертаючи уваги на переляк коня, потім обернувся до своєї супутниці, на яку перехожі, спиняючись, отетеріло задивлялись, і гукнув:

— Ось вона яка! Я ж вам казав, що спершу вона трошки страшненька, але як тільки її, от правда свята, узнаєш ближче, кращої за неї на всій землі не знайдеш. Скажіть їй добридень, а то вона стала ні в тих ні в сих.

Тоді тітка Буатель, сама насмерть перелякана, незграбно вклонилась, а батько, скинувши кашкета, пробурмотів: "Доброго вам здоров’я". Далі, не гаючи часу, повмощува-лися на візку: жінки — на задньому сидінні, де їх підкидало на кожній вибоїні, а чоловіки спереду на лавці.

Всі мовчали. Антуан насвистував якусь солдатську пісню, батько стьобав конячку, а мати крадькома спідлоба позирала на негритянку, в якої чоло й вилиці сяяли на сонці, немов добре начищені чоботи.

Антуан обернувся, бажаючи зламати лід.

— Ну, — мовив він, — що ж ви мовчите?

— Не можна ж зразу, — відповіла мати.

Він сказав:

— А ти розкажи малій, як твоя курка знесла восьмеро яєць.

То був давній родинний жарт. Але мати все ще ні слова не могла вимовити від збентеження, і Антуан, заливаючись сміхом, сам узявся розповідати цю дивовижну пригоду. Батько, що знав її напам'ять, розвеселився з першого слова, швидко до нього пристала й жінка, а сама негритянка в найкумеднішому місці раптом зайшлася таким дзвінким, розкотистим, невтримним реготом, що зляканий кінь побіг чвалом.

Знайомство відбулося. Розмова зав’язалась.

Тільки вони приїхали й вилізли з візка, Антуан одвів свою приятельку в кімнату — вона хотіла переодягтися, щоб не заплямити чепурної сукні, готуючи за своїм рецептом якусь страву, що нею сподівалася піддобрити старих; потім він перейняв батьків перед дверима й спитав із завмиранням серця:

— Ну, що ви скажете?

Батько мовчав. Мати, крутішого норову, заявила:

— Надто вже вона чорна! Ну, терпіти несила. В мене аж серце перевертається.

— Ви звикнете, — мовив Антуан.

— Може, й звикнемо, але не за одну хвилину.

Вони вступили в будинок, і, побачивши негритянку коло куховарства, стара полагіднішала. Підіткнувши спідницю, вона взялась їй допомагати, ще жвава, незважаючи на свій вік.

Обід був добрий, довгий і веселий. Коли всі вийшли прогулятись, Антуан одвів батька вбік.

— Ну, тату, що скажеш?

Селянин ніколи не відповідав навпростець.

— Про мене байдуже. Питайся в матері.

Тоді Антуан наздогнав матір і затримав її позаду.

—ч Ну, мамо, що ти скажеш?

— Воля твоя, хлопчику, надто вже вона чорна. Якби хоч трошки світліща, я б не опиралась. Але це вже занадто. Прямо сказати б, сатана!

Він не наполягав, знаючи, що стара стоятиме на своєму але серце йому рвала розпука. Він роздумував, що має тепер зробити, що вигадати, не розумів, чому це негритянка зразу не завоювала його батьків, як причарувала його

самого. І всі четверо повільно брели нивами, знову затих-ши. Коли проходили повз чиюсь садибу, господарі вибігали за паркан, хлопці вилазили на дах, усі висипали на дорогу, щоб побачити негритянку, яку привіз Буателів син. Видно було, як збігалися полями чоловіки, ніби бив барабан, скликаючи люд подивитися на дивовижу. Дядько й тітка Буатель, злякані цією цікавістю, що її викликала в цілій околиці їхня гостя, прискорили ходу, йдучи далеко попереду сина, якого його приятелька саме питала, що думають про неї батьки.

Він ніяково відповів, що вони ще не зважились.

Але на сільському майдані з усіх хат повиходила така сила розбурканого люду, що перед цими величезними сходинами старі Буателі кинулись тікати. Антуан, ображений і обурений, велично

виступав під руку з приятелькою, супроводжуваний здивованими поглядами роззяв.

Він розумів, що все скінчено, що надії вже нема, що він не одружиться з негритянкою; вона теж це розуміла, і, підходячи до ферми, вони обоє заплакали. Повернувшись додому, вона знову скинула сукню, щоб допомогти матері цо хазяйству. Вона ходила за нею скрізь: у молочарню, в хлів, у курник, бралася до найважчої роботи, весь час повторюючи: "Дозвольте я те зроблю, пані Буатель". Увечері стара, зворушена, але невблаганна, мовила синові:

— Що й казати, вона добра дівчина. Шкода, що така чорна, їй-право, надто вже чорна! Я ніколи до неї не звикну, хай собі їде назад, надто вже вона чорна!

І Буатель-син сказав своїй приятельці:

— Вона не згодна, каже, що ти надто чорна. Доведеться тобі поїхати. Я проведу тебе до залізниці. Та нічого, не сумуй. Я ще побалакаю з ними, як ти поїдеш.

Він провів її на станцію, все ще намагаючись подати їй надію; підсадив, поцілувавши, у вагон і довго дивився поїздові вслід розпухлими від сліз очима.

Даремно він благав старих — вони так і не згодилися.

Розповівши до кінця цю історію, яку знала вся округа, Антуан Буатель щоразу додавав:

— Відтоді в мене ні до чого серце не лежало. Всяка робота падала мені з рук, і от я й став золотарем.

Йому говорили:

— А все-таки ви одружилися.

— Воно-то так, і я не можу сказати, щоб моя жінка мені не подобалась, бо я з нею мав чотирнадцятеро дітей, але це все не те, де там! Бо, бачите, та, моя негритянка, тільки було гляне на мене, так мене немов щось угору підносить.